

NATUURKUNDIG TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIE

UITGEGEVEN DOOR DE

NATUURKUNDIGE VEREENIGING

IN

NEDERLANDSCH INDIE,

ONDER HOOFDREDAKTIE VAN P. BLEEKER.

DEEL XV.

VIERDE SERIE.

DEEL I.

BATAVIA,
LANGE & Co.
1858.

T O E S T A N D
DER
AANGEKWEekte KINABOOMEN

OP HET EILAND JAVA

**TIJDENS HET BEZOEK VAN ZIJNE EXCELLENTIE DEN
GOUVERNEUR GENERAAL**

CH^s. F. PAHUD,

Ridder Grootkruis van den Nederlandschen Leeuw, van den Rooden Adelaar van Pruissen, van de Leopoldsorde van België, van het Legioen van Eer, etc. etc.

**IN HET LAATST DER MAAND JULIJ EN HET BEGIN
1857, KORT BESCHREVEN**

DOOR

Fr. Junghuhn,

Inspekteur belast met natuurkundige onderzoekingen in Nederlandsch Indië en tijdelijk met de kinakultuur op Java.

Het is waarschijnlijk den meesten onzer lezers bekend, dat de overbrenging der Kinaboomen van Zuid-Amerika naar Java, een doel waarnaar de verschillende elkander opgevolgde ministeriën en koloniale regeringen sedert meer den 20 jaren, vergeefs gestreefd hadden, eindelijk gelukt en tot stand gebracht is onder onzen

tegenwoordigen gouverneur generaal, den heer PAHUP, die destijds minister van koloniën was.

Zijne excellentie, die in persoon de kinaboomen wenschte te zien in het nieuwe vaderland, dat hij voor hen bereid had en die door zijn bezoek een openlijk bewijs van belangstelling en aanmoediging wenschte te geven aan den nog zoo jongen tak van kultuur, verliet op den 28ⁿ Junij 1857 Buitenzorg en begaf zich slechts van *een* adjudant, den majoor adjudant P. L. Bering Liesberg vergezeld op reis naar Tjandjoer en vervolgens den 29ⁿ naar Bandong. Jkhr Mr H. C. Van der Wijck, resident der Preanger-regentschappen, de heeren S. Van Deventer, adsistent-resident van Buitenzorg en A. G. C. Visscher van Gaasbeek, adsistent-resident van Bandong en ik sloten ons uit de genoemde plaatsen bij Z. E. den gouverneur generaal aan vormden zijn verder gevolg. De jongst aangelegde plantsoenen boven Pengalengan zouden het eerst worden bezocht.

Alvorens ik den lezer in het heiligdom der maagdelijke wouden binnenleid, die gedwongen geworden zijn den vreemden gast van Peru in hunnen boezem op te nemen en te beschaduwten, acht ik het niet onraadzaam, eene korte inleiding te doen voorafgaan over de *wijze waarop* het plan om den Kinaboom naar Java over te brengen is ten uitvoer gebragt, al zoude het slechts dienen om den lezer te toonen, dat ik met de daadzaken bekend ben en *het regt* heb over de geschiedenis van genoemden boom op Java een woordje mede te spreken.

punt aan het benedenste gedeelte (of het begin) van elk plantsoen wordt aangewezen door een breeden paal of plank, opgericht ter zelfder plaatse waar ook het boorgat zich bevindt, dat onderhouden wordt, om de waarnemingen omtrent de bodemtemperatuur ter diepte van 5 voeten van tijd tot tijd te herhalen **). Het toezigt over deze, zoo mede over alle andere plantsoenen die *boven* Tjiniroean liggen, daarin begrepen de voorbereidende werkzaamheden in de bosschen ten behoeve van nieuwe aanplantingen, worden uitgeoefend door een tweeden opziener, thans H. W. HOOVELING, die over 8 vast aangestelde inlandsche werklieden beschikt. Zijne woning (een thans nog niet geheel voltooid planken huis) bevindt zich $\frac{1}{2}$ uur ver oostwaarts van Tjiniroean op den voet der *zuidelijke* berghelling, aan den oever der Tji-Beuroem en is door goede wegen in verband gebragt zoowel met alle reeds bestaande plantsoenen, als met de zuidelijke berghellingen die, door hunne gunstige ligging en gesteldheid, voor het aanleggen van nieuwe kinaplantsoenen bijzonder geschikt zijn.

De gouverneur generaal verkreeg hier en elders de overtuiging, dat wij niets verzuimd hadden van het-

des nachts of voormiddags, ja zelfs in den regentijd zeer zelden vóór 12 ure plaats hebben, maakt de toepassing der genoemde behoedmiddelen mogelijk. Ik behoef wel nauwelijks aan te merken, dat bij drooge weergesteldheid de bodem rondom de jonge kinaboompjes elken avond geregeld besproeid wordt.

***) Deze kokervormige boorgaten hebben geene grootere middellijn dan noodig is, om den dik met boomwas omgeven' bol der thermometers er in te kunnen doen nederdalen.

geen dienstig geacht kon worden, om de Kinaboompjes doelmatig te behandelen en tegen schadelijke uitwendige inwerkingen te beveiligen. Gedurende het verder rijden werd aan zijne excellentie tevens het sprekende bewijs geleverd dat die zware, uit jonge boomstammen of dikke boomtakken vervaardigde heiningen, rondom elken Kinaboom afzonderlijk, geene onnoodige toegift konden geheeten worden. Groote hoopen mest van rhinocerossen, *Badak* der Sundanezen (*Rh. sondaicus* G. Cuv.) versperden hier en daar den weg, die nog bovendien door de voetsporen dezer plompe dieren en van die der wilde stieren, *Banteng* (*Bos sondaicus* Schl. & M.) op talrijke plaatsen geheel en al gescheurd en met ingetrapte hopen en groeven voorzien was. Op andere plaatsen hadden hem de *Sěgoeng's* (*Mydaus meliceps* Horsf.) omgewroet, die nog gevaarlijker voor de jonge Kinaboomen zijn dan gene, dewijl zij hun voedsel, insektenlarven en voornamelijk regenwormen, in de aarde zoeken, die zij met hunnen langen snuit en hunne tot het graven en wroeten ingerigte voorpooten opdelen en waarbij zij de wortels beschadigen. Eene uiterst scherpe, doordringende, knoflookachtige reuk die in sommige streken van den weg werd bespeurd, verried telkens de nabijheid van deze kleine dassen, die in hopen onder oude boomstammen en wortels huizen, maar die men even zoo zelden te zien krijgt, als eenig ander dier van de vroeger genoemde grootere soorten. Deze laatstgenoemde dolen alleen des nachts rond. Over dag, het meest nog 's morgens en 's avonds, verneemt men slechts somwijlen het ruwe geschreeuw van een *Kidang* (*Cervus muntjac* Schreb.), of men hoort het roepen der *Oewäh*-apen (*Hylobates leuciscus* Ill.)

die naar rijpe vruchten zoeken en, al zwervende, uit de lagere streken der wouden tot in deze koele zonen verhuizen. Herten en zwijnen worden in deze bosschen niet gevonden, welker Fauna, ten aanzien van de grootere zoogdieren, bijna uit geene andere, dan de genoemde soorten, benevens Loetoeng's bestaat.

Wij reden verder door het woud. Soms tijds vernamen wij een luid geraas en ruischen in het loofgewelf, waardoor dan onze bliken onwillekeurig naar boven werden gerigt. Alsdan ontwaarden wij kleine troepen van de zoo even genoemde zwarte soort van apen, *Loetoeng* (*Semnopithecus maurus* Fr. Cuv.) die in verbazende sprongen en in een' wijden boog van twijg tot twijg en van boom tot boom door de lucht heenvlogen. — Weldra bereikten wij, ter hoogte van 5790 voeten, het begin *a* van het *Kinaplantsoen nr. 3* of *Tengah*, van waar af de woudbodem van alle onkruid en laag struikgewas bevrijd en gezuiverd is en waar meer dan duizend stuks waarloze pengkongs geplaatst zijn geworden, die later jonge Kinaboomen moeten bevatten.

Dit zoodanig schoon gemaakte woud bood ons een verrassend gezicht aan. Terwijl in het hooge loofdak en aan de stammen der boomen zelfs niet het geringste spoor eener schending door de bijl te bespeuren was, waar integendeel de mossen, varens en orchideën geheel ongemoeid voortgroeiden en overvloedig op de twijgen woekerden, die door Lianenstengels omwonden waren, leverde de bodem van dit woud de physiognomie op van een groot, engelsch park. — Hier zag men in gemetene afstanden van elkander de rondachtige pagers verstrooid tusschen de stammen staan, waar geen kreupelhout, geen onkruid den blik belette in de verte

te zien. Er verhieven zich, naar de wetten der perspektief kleiner wordend, stammen achter stammen; zij rezen als zuilen opwaarts tot aan 'het groene dak dat zij schraagden en waarvan nu de oppervlakte steeds lichter en lichter door de zon werd beschenen en verwarmd. Maar de stralen der zon drongen niet, dan in smalle lijnen of strooken door het gebladerte en bereikten slechts als afzonderlijke korte radiën den woudbodem, waar nog enkele arbeiders bezig waren het onkruid te wieden, ginds andere om houten staken in te heijen ten behoeve van nieuwe pengkongs, of zich boven een klein vuurtje te verwarmen en rijst te koken in potjes, die zij hadden medegebragt. Boven in het bladerengewelf klonk het liefelijke gezang der Euterpe philomela, die zich door het levendige gewoel op den woudbodem, door deze nabijheid der menschen geenszins had laten verjagen — en in het nabij zijnde, niet gekapte kreupelhout werd van tijd tot tijd de helder klinkende, in een opstijgenden rhythmus steeds krachtiger wordende slag der Poejoe-gonggong's gehoord. Honderde van andere vogels kweelden en floten overal, eekhorentjes (Hylagale- en Sciurus-soorten) sprongen in het rond en uit de hoogste, het dikst bebladerde kruinen der boomen drong de diepe bastoon — hoeh — hoeh — hoeh — eener groote soort van duiven, *Kedantja* (*Columba aenea* Lath.) dof galmend naar beneden *).

In dit schoone, romaneske gedeelte van het woud,

*) De eenigzins kleinere *C. lacernulata* Temm. is, volgens de verzekering der inboorlingen, het wijfje der *C. aenea* en wordt door hen insgelijks *Kedandja* geheeten. Beiden komen steeds *te zamen* voor.

dat de verschillende afdeelingen van het plantsoen nr. 3 omvat, waren tot heden toe slechts 50 Kinaboompjes aangeplant. Het meerendeel hiervan, namelijk 35, bevonden zich in de bovenste afdeeling van het plantsoen, waar, op eene hoogte van 6100 tot nabij 6300 voeten, proefsgewijs geen andere dan een algemeene pager is aangelegd geworden, waarin de Kinaboompjes *zonder* nog door afzonderlijke omheiningen omgeven te zijn, dus geheel vrij en open op den woudbodem zijn geplant *). Hier werden, in tegenwoordigheid van zijne excellentie, den bodem 40 nieuwe, te Tjiniroean uit stekken opgekweekte Kinaboompjes toevertrouwd die, tot verwondering van alle aanwezigen, zoo overvloedige wortels hadden geschoten, dat de uit de potjes genomene kluiten aarde geheel en al, als door een netwerk, daarvan omsponnen waren. Ook de voor 1 en 2 maanden hier geplante boompjes hadden zich reeds zoo krachtig ontwikkeld, dat geen later afsterven er van meer te vreezen is, zooals dit het geval was met vroegere, van Tjibodas hierheen gebragte Kinaplanten. **)

*) Binnen de naauwe, cirkelronde pagers zijn de Kinaboompjes te veel beroofd van het ter zijde invallende licht; zij staan te donker.

***) Deze Kinaplanten van Tjibodas zijn, met uitzondering van zeer weinigen, alle gestorven. Een later bewerkstelligd onderzoek toonde aan, dat de meesten er van naauwelijks eerst Callus hadden aangezet en *geene enkele* er van werkelijk wortels had geschoten. De toenmalige, later ontslagene opziener had zich van deze mystifikatie tot zijne doeleinden bediend. Het niet plaats grijpende of zwakke en gebrekkige wortelschieten der stekken te Tjibodas liet zich echter volkomen verklaren, wanneer men het oog sloeg op de hoogst ontoereikende en ondoelmatige inrigtingen, door den heer Hasskarl aldaar genomen.

daarbij noodig. Dit laatste voorondersteld, heeft men het verplaatsen van Kinaboomen tot 20 voeten hoogte toe in zijne magt met *absolute zekerheid* van een' gunstigen uitslag. — Uwen brief van . . . etc."

(Was geteekend) Fr. JUNGHUHN.